

Murzsa Tímea

Palicsi Ágoston története

Tolnai Ottó: Szeméremékszerek – A két steril pohár

Tolnai Ottó *Szeméremékszerek* című prózafolyamának első kötete, *A két steril pohár* hamisítatlan Tolnai-kalauz. Terei, figurái, motívumai ismerősek lehetnek; áramló mondatai, asszociatív képkalkotásai, folyamatos mellérendelő szerkezetei a Tolnai-univerzum tartópillérei.

A regény főhősének, T. Olivérnek (az egyszerűség kedvéért nevezzük most így, de tudatában annak, hogy a kötetbe ki-be járkálnak az alteregók, sőt, mintha végig, egyszerre ott lennének minden ponton: hol a háttérben, hol előlépve, mikor a regény szövege úgy kívánja) útját követjük végig, s közben mi magunk is utazunk a már említett világban. Egész pontosan Palicsra, a határ mentén. Palicsra, melynek bepillanthatunk helytörténetébe, megismerhetjük kulturális összetettségét, peremhelyzetét. Azonban az állandó írói figyelemmel kitüntetett helyet nemcsak konkrét terei, utcái határozzák meg, amik vissza-vissza térnek a szövegfolyamban (példának okáért Orbánfalva és az Orbánfalva utca, vagy a Magyar László tér, máskor pedig a Homokvár), hanem művészei, gondolkodói is – többek között Magyar László Afrika-kutató, Csáth Géza (dr. Brenner József) író, orvos, nem mellesleg a kötetben szintén feltűnő Kosztolányi Dezső unokatestvére, vagy Benes József festőművész. Tolnai (félimaginárius!) Palicsának állandó lakói ők. És ezzel párhuzamosan az út megtétele sem csak a szó szoros értelmében értendő. Már csak azért sem, mert a bejárt útvonal látszólag nagyon egyszerű: két steril poharat kell eljuttatni A pontból (gyógyszertár) B pontba (otthon). *„Mondtam, elküldtek két steril pohárért. Vettem két steril poharat. És vittem hazafelé. Találkoztam egy galambürülékkel bizniszelő ürgével, a képkupecc színésszel és a postással. Aztán meg Palics új állomásának (PALICS) főnöknőjével beszélgettem.”* (182.) Ugyan a szövegnek vannak kitérői ehhez az úthoz képest (kihallgatóiroda, börtön, pszichiátria – a helyek jellegéről a későbbiekben még ejtünk néhány szót), azonban a narráció szertelensége, a történetek, képek, emlékek, szövegek egymásra játszása teszi ki a vaskos kötet nagy részét, nem pedig a klasszikus értelemben vett cselekmény.

Az írás ugyanis árad az olvasóra. Nincs megállás, nincsen fék. Nincs középpont, középút, ahogy több kritika¹ is rámutatott. Rögtön az első oldalakon olvashatjuk a mottóul választott idézetek között a következőt: *„A mérték és a közép kapcsán idézhetjük Konfuciuszt: »Mérték, közép, ezek az ember szélsőségei«. Ha a közép a szélsőség, akkor a középpont soha nincs középen.”* (Maurice Blanchot, Szabó Marcell fordítása) Maga a kötet is reflektál a megállíthatatlan gondolat- és szóáramlatra: *„És akkor elmeséltem neki azt a bizonyos esetemet a magyarkanizsiai (budzsáki) DÜHÖNGŐ-ben. Igaz, még el sem kezdtem, Regény Misu máris közbeszólt, hogy fél a mesémtől, fél a történeteimtől. Ugyanis egyáltalán nem érti, miért hagyom el*

¹ Visy Beatrix, *Nyelvpiercingek szögesdrótból*. Élet és Irodalom, LXII. évfolyam, 29. szám, 2018. július 20., Jánossy Lajos, *A határtalanőr*. Litera, 2018. június 9.

magam mesélés közben, és azt sem értem, mondta morogva, miért kell mesélés közben ide-oda matatni, piszmogni itt, piszmogni ott. Mesélj céltudatosan, ne kóvályogj, mint a gölyafos a levegőben, mert szédülékeny vagyok, elszédülök kóválygásod közepette.” (87.) Ezen a ponton felmerülhet a kritika olvasójában az a kérdés, ki is az a Regény Misu?

Ugyanezt a kérdést teszi fel olvasás során a regény olvasója is, s hozzáteszi: ki az a P. Howard Jenőke és Jonathán? Alteregók. Akikre feladatokat, szerepköröket ruház a narrátor. Regény Misué minden regénypoétikai kérdés, ahogy a fentebbi példa is mutatja, Jonatháné pedig példának okáért a „tiszta költészeti problémák”. Ebben a rendszerben azonban senkinek sincs cenzori joga, még T. Olivérnek sem (akinek neve egyértelmű áthallás a szerző nevére), így áradhat a szöveg, szövegek megállíthatatlanul.

Érdekes, hogy ebben a narrációban nincs cenzúra, azonban a szöveg terei, melyek megidéződnek, és megtörik a szimpla útját a két steril pohár cipelésének, két esetben az ítélkező-végrehajtó szervek, vagy azok leágazásai közül kerülnek ki – kihallgatóiroda és börtön –, amelyek valamilyen formában a szabályt képviselik. A kihallgatóiroda például olyan hely, ahol az emberektől egy tiszta, egyértelmű narratívát szeretnének hallani, annak érdekében, hogy bizonyítsák ártatlanságukat egy performatív beszédaktus keretében. Az itt lezajló beszélgetésből világosan kiderül, hogy T. Olivér sztorijaival, melyeknek ezernyi rétege, összekapcsolódása és kifutása van, gyakorlatilag kifárasztja a kihallgatást végző tiszteket. Ahogy sok esetben a kötet olvasóját is. Azonban nagyon fontos kiemelni, hogy bizonyos tekintetben tulajdonképpen mindegy, hogy megértik és követik-e az elmondott történetet a tisztek (és az olvasó). Hiszen T. Olivér (aki nevének bediktálásakor tanácstalan, hiszen minden alteregója egyszerre ő maga) magának beszél. Nem áll le, miután kimentek a tisztek, nem áll le akkor sem, mikor a pszichiátrián betapasztják a száját. A már a kritika elején idézett mottóban találhatjuk meg a következő sort is: „Ha igaz, hogy a kínai nyelvben létezik egy írásjel, mely egyszerre jelöli az »embert« és a »kettes« számot, akkor könnyű felismerni az emberben, aki mindig önmaga és a másik, a dialógus önfeloldott kettősségét, a kommunikáció lehetőségét.” (Maurice Blanchot, Szabó Marcell fordítása)

A könyv két másik kiemelt terében, a börtönben és a pszichiátrián azonban némileg megváltozik a szövegek befogadói közönsége. A szövegek itt olyan fajta intimitást, szemérmességet tudnak nyújtani a börtöntársaknak, illetve az idős pszichiáternek (aki sokadikként kezeli T. Olivért), ami megérinti őket, szemben a kihallgatótisztekkel, akik folyamatosan félreértik T. Olivért.

Pedig elhangzik, hogy „nekem semmi kedvem intimpistáskodni, affektálni, hetyegni ezekkel az úgynevezett hősökkel”. (15.) Azonban mégis végtelenül intim ez a kötet. Egy intim térben kalauzol (a félimaginárius Palicson) saját emlékek, asszociációk révén – utazás Tolnai Ottó koponyája körül. S utazás Tolnai mint művész koponyája körül. A szöveg ugyanis számos helyen, hol reflektívebben (például a III. részben található tartalomjegyzék beszúrásakor), hol áttételesen és rejtetten, de tematizálja az írás, tágabban érte pedig az alkotás mikéntjét. Pilinszky vasgolyója, a *Lírai riport Pilinszky Jánossal* című riportfilmben központi motívuma a szerzőnek: „Minden nagy mű mélyén ott gurul [egy vasgolyó], láthatóan vagy láthatatlanul, dübörögve, de többnyire csendben.” Tolnainál: „A börtönigazgató, noha nem olvasott magyarul, nem ismerte Pilinszky vasgolyós verseit, sem Ottlik vasgolyóra vonatkozó passzusait, elhitte Fehér úrnak, hogy Szabadkán egyedül én tudom igazán kezelni a vasgolyót, legyen az a kéményseprők, avagy a bontók vasgolyója, mondogatta volt Fehér úr, az a művészet... Szóval vittem föl a meredek létrán Hajnóczy úr után a vasgolyót.” (64.) Tolnai folyamatosan játszik a szó jelentésrétegeivel, hiszen a vasgolyó mint tárgy az aktuális cselekmény részét képezi (ahogy azt az idézet is mutatja a kéményseprők és házbontók kontextusában), azonban a fentebb fejtegetett konnotációja már a szöveg metasztintjén működik.

A kötetnek a fentiek mellett van még egy nagyon izgalmas vonulata. Ez pedig az aktuálpolitikai réteg. Szó esik arról, hogy az „alternatív színházi kutyák is éhen vesznek, mert a főnök, valami Vadnyánszky, allergiás az alternatív színházkutyákra...” (117.), majd Orbán Viktor esetleges látogatásáról Orbánfalván, de a legizgalmasabb utalás talán a migrációra történik, melyben ez a peremterület különösen érintett: „hirtelen lefékezett egy száguldó kombi a kukoricás előtt. Kiugrott a sofőr, hátrasietett, kinyitotta a kocsiját, mire sok apró, majdhogynem gyerekszerű szíriai, afganisztáni, bangladesi, pakisztáni, líbiai, algériai, eritreai figura ugrált, pörgött ki belőle, akárha a prücskök, és pillanatok alatt szétszaladtak a kukoricásba.” (186.) Többször megjelennek, mintegy a háttérben, a határ mentén járó menekültek, sőt, még egy képzeletbeli gyeplabdacsapatot is verbuvál belőlük T. Olivér: AFGÁN AGÁROK. A migráció tapasztalására íródnak rá saját, korábbi élményei: „minden rezsimben, e rezsimnek ilyen-olyan, kisebb-nagyobb irányváltásai alkalmával megszegényítették volt ott. A határon. Különösen, amikor két évre kitiltottak Magyarországról, s két év után menni akartam, de minden jel szerint még mindig nem mehettem, mert az adminisztráció nem tette volt egyértelművé a dolgot, és engem valami számomra furcsa arroganciával mindig visszatoloncoltak.” (118.) A vasfüggönyre való visszaemlékezés, a szögesdrót kerítés felhúzása pedig még egyértelműbb párhuzamot teremt a két léthelyzet között: „elaknásított sáv, szögesdrótgubancok meg őrtornyok, karaulák képezték az úgynevezett politikai-katonai vasfüggönnyt” (250.). És mindehhez jön hozzá a jelenben lévő atrocitás: a főhőst egy félreértett mozdulat miatt a menekültek segítójének könyvelik el, és beviszik kihallgatni. Saját történeteiben, melyeket színes irattartókban tart, próbálnak ellene terhelő bizonyítékot találni. A szituáció merőben karkai, de nagyon jól reflektál jelenkorunk Magyarországra.

Tolnai Ottó legújabb könyvében tehát ismét számos réteg rakódik egymásra, és számos történet rendelődik egymás mellé. A kötet szövege az azúrkék halinaszöveget. „A motringolt kis fonallabdák, csipke- és szőnyegszemét, szifonbél-, kanül- és pinaillatú piercing-hulladék, gyöngymorzsa immár szaporodni, keveredni kezdett, akárha egy óriási varrodobozban, már csak egy tőpárna hiányzik belőle, mondta Kafka Ferike.” (371.) A történet Tolnai Ottónak és az ő Palicsának története, melyhez most hozzáíródik a jelen irreális tapasztalása, a határhelyzet újbóli megélése. A szövegben idézett Csáth Géza-naplóban megjelenített Palicsi Ágoston, a kisfiú, akit a hóban találnak meg, fején egy cetlivel, melyre annyi van írva: „Palicsi Ágoston”, pedig maga Tolnai Ottó. Ahogy félimaginárius infaustusai, Csáth Géza és Kosztolányi Dezső tervezik együtt megírni a kisfiú történetét: „Te [...] majd kívülről figyeled Palicsi Ágostont, én pedig belülről... Na, most már azt hiszem, egyértelmű, mit is jelent innen írni...” (382.) [vö. a kötet mottójával: „Most már innen, Palicsról írok” – Csáth Géza], úgy olvassuk mi is Tolnait magát a Szeméremékszerek első kötetén keresztül. Az azúrkék szövegbe így keveredik bele a rózsaszín: az író szemérmessége.

(Jelenkor Kiadó, 2018)